

УДК 792.8(477)

Підлипська Аліна Миколаївна
кандидат мистецтвознавства, доцент
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна,
alinaknukim@ukr.net

РЕПЕРТУАР БАЛЕТНОГО ТЕАТРУ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ТИПОЛОГІЯ ТА ПРОБЛЕМИ

Мета дослідження – систематизувати репертуар балетного театру України кін. ХХ – поч. ХХІ ст. та виявити основні мистецькі проблеми його формування. **Методи дослідження** поєднують аналіз репертуарної політики балетних театрів та типологізацію у процесі упорядкування балетних вистав з репертуару за групами. **Наукова новизна** статті полягає у запропонованій типології творів з репертуару балетного театру сучасної України та виявленні проблем його формування. **Висновки.** Досить умовно репертуар балетних театрів України кін. ХХ – поч. ХХІ ст. можна розділити за групами: редакції балетів класичної спадщини в традиційній естетиці; інтерпретації балетів «Російських сезонів»; відновлення балетів радянського періоду, зокрема, балетів національної тематики; оригінальні постановки в традиційній естетиці засобами класичного та неокласичного танцю; балетні експерименти в естетиці модерну та постмодерну. Нині відчутні певні зрушення на шляху осучаснення вітчизняного балетного театру, що сприяє не лише інтеграції у світову хореографію, а й підвищує мистецький рівень вітчизняного балетного театру. Гострими залишаються проблеми: збагачення репертуару балетами, створеними засобами сучасної хореографії, також творами національної тематики; співпраця балетного театру із сучасними українськими композиторами; інтенсивний графік творчої роботи, коли одночасно необхідно підтримувати діючий репертуар та створювати нові вистави.

Ключові слова: балетний театр, репертуар, балет, хореографія.

Пидлыпская Алина Николаевна кандидат искусствоведения, Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина

**Репертуар балетного театра Украины конца ХХ – начала ХХІ века:
типология и проблемы**

Цель исследования – систематизировать репертуар балетного театра Украины кон. ХХ – нач. ХХІ в. и выявить основные художественные проблемы

его формування. **Методи дослідження** поєднують аналіз репертуарної політики балетних театрів і типологізацію в процесі упорядкування балетних спектаклів із репертуара по групах. **Научна новизна** статті заключається в пропозиції типології произведень із репертуара балетного театру сучасної України і виявленні проблем його формування. **Висновки.** Достатньо умовно репертуар балетних театрів України кін. ХХ – поч. ХХІ в. можна розділити по групах: редакції балетів класического насліддя в традиційній естетиці; інтерпретації балетів «Руських сезонів»; відновлення балетів радянського періоду, зокрема, балетів національної тематики; оригінальні постановки в традиційній естетиці засобами класического і неокласического танця; балетні експерименти в естетиці модерна і постмодерна. Сьогодні помітні певні зміщення на шляху сучаснізації українського балетного театру, що сприяє не тільки інтеграції в світову хореографію, але і підвищує художественний рівень українського балетного театру. Гострими залишаються проблеми: збагачення репертуара балетами, створеними засобами сучасної хореографії, також произведениями національної тематики; співпраця балетного театру з сучасними українськими композиторами; інтенсивний графік творчої роботи, коли одночасно необхідно підтримувати діючий репертуар і створювати нові спектаклі.

Ключові слова: балетний театр, репертуар, балет, хореографія.

Pidlypska Alina PhD of Arts Study, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Repertoire of the ballet theater of Ukraine of the end of the XX – beginning of the XXI century: typology and problems

The purpose of the research is to systematize the repertoire of the ballet theater of Ukraine in the late twentieth and early twenty-first centuries and identify the main artistic problems of its formation. **The research methodology** combine the analysis of the repertory policy of ballet theaters and typologization in the process of ballet ordering from the repertoire into groups. **The scientific novelty** of the article lies in the proposed typology of works from the repertoire of the ballet theater of modern Ukraine and the identification of problems of its formation. **Conclusions.** The repertoire of the ballet theaters of Ukraine in the late twentieth and early twenty-first centuries is relatively arbitrary can be divided into groups: editorial ballets of classical heritage in traditional aesthetics; interpretation of the ballets "Russian Seasons"; restoration of ballets of the Soviet period, in particular, ballets of national themes; original performances in traditional aesthetics with classical and neoclassical

dance; ballet experiments in the aesthetics of modernity and postmodernity. Now, there are tangible shifts in the way of modernizing the national ballet theater, which contributes not only to integration into the world choreography, but also enhances the artistic level of the national ballet theater. The problems remain acute: enriching the repertoire with ballets created by means of modern choreography, as well as works of national themes; cooperation of the ballet theater with modern Ukrainian composers; an intensive schedule of creative work, when simultaneously it is necessary to support the acting repertoire and create new performances.

Key words: ballet theater, repertoire, ballet, choreography.

Вступ. З'ясування основних тенденцій розвитку балетного театру України є однією з актуальних проблем сучасного мистецтвознавства. З моменту створення самостійної балетної вистави (кін. ХVІ ст.) світовий балетний театр пройшов тривалий шлях, і на кожному з етапів репертуар ставав віддзеркаленням основних тенденцій його розвитку. Дослідження репертуару балетного театру України кін. ХХ – поч. ХХІ ст. сприятиме відтворенню цілісної панорами розвитку хореографічного мистецтва, виявленню специфіки, проблем та перспектив вітчизняного балетного театру.

Фундаментальні дослідження з проблем розвитку українського балету, створені корифеями балетознавчої думки Ю. Станішевським [6] та М. Загайкевич [1], не приділяли спеціальної уваги проблемам формування репертуару, хоча ретельно аналізували вистави вітчизняних та зарубіжних балетмейстерів на українській сцені. Останнім часом з'явилися праці, що торкаються різних аспектів нинішнього репертуару балетного театру України: О. Петриком зроблено огляд репертуару провідних вітчизняних балетних театрів, але акцентовано лише на балетах класичної спадщини та приділено значну увагу менеджерським аспектам організації балетної справи в країні [5]; Є. Коваленко, досліджуючи виконавське та балетмейстерське мистецтво Національної опери України 1991–2015 рр., зупиняється на деяких виставах з репертуару театру [3]; О. Ущипівська звертається до особливостей формування репертуару Донецького театру опери та балету, приділяючи балету лише незначну увагу [7], О. Касьянова аналізує лише балети в постмодерній естетиці з репертуару вітчизняного балетного театру [2]. Цілісного наукового дослідження репертуару балетного театру України проведено не було.

Мета дослідження – систематизувати репертуар балетного театру України кін. ХХ – поч. ХХІ ст. та виявити основні мистецькі проблеми його формування.

Методи дослідження поєднують аналіз репертуарної політики балетних театрів та типологізацію у процесі упорядкування балетних вистав з репертуару за групами.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в Україні функціонує сім оперно-балетних театрів: Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка, Харківський національний академічний театр опери та балету ім. М. В. Лисенка, Одеський національний академічний театр опери та балету, Львівський національний академічний театр опери та балету ім. С. Крушельницької, Донецький академічний театр опери та балету ім. А. Б. Солов'яненка, Дніпропетровський академічний театр опери та балету, Київський муніципальний академічний театр опери і балету для дітей та юнацтва. Репертуарна політика цих театрів і визначає сучасне обличчя балетного мистецтва країни.

Репертуар будь-якого балетного театру є одночасно відображенням загальносвітових тенденцій у видовищних мистецтвах, шляхів розвитку хореографії, маркером соціокультурної ситуації в країні, віддзеркаленням рівня балетмейстерської та виконавської майстерності тощо.

Після набуття Україною незалежності відбулися закономірні процеси руйнування командно-адміністративної системи, що діяла у всіх сферах життєдіяльності в СРСР, зокрема, й у мистецькій. Оперно-балетні театри України опинилися в ситуації не лише фінансової, а й творчої кризи. Але театри змогли перебудувати всі аспекти своєї діяльності, вийти із ситуації, близької до занепаду, поступово розширюючи репертуар.

Упродовж багатьох років основу репертуару балетних театрів України та всіх країн, утворених з колишніх республік Радянського Союзу, складають балети класичної спадщини. Під хореографічною «класичною спадщиною» розуміють зразкові, класичні твори, золотий фонд хореографічного мистецтва кожної країни та світової хореографічної культури в цілому. До хореографічної класики (балетної класики) відносять твори видатних хореографів та композиторів, головним чином минулого (найкращі зразки хореографічної спадщини), а також, за певних умов, і сучасності.

Негативно відгукуючись на поч. ХХІ ст. про тенденції витіснення з театральних підмостків світу класичних шедеврів, Ю. Станішевський захоплено говорить про збереження таких балетів у репертуарі вітчизняних балетних труп: «Українські ж колективи все ще дбайливо зберігають у своєму діючому репертуарі світову й вітчизняну класичну спадщину, на інтерпретаціях якої зростали і формувалися майстри усіх артистичних поколінь і яка сьогодні не лише прикрашає афішу й шліфує виконавську культуру та високий професіоналізм солістів і кордебалету, а й “годує” у цей економічно скрутний час театри, що виїзять на гастролі за кордон» [6, с. 371]. Подібна ситуація, в основному, зберігається і до сьогодні.

У репертуарі вітчизняних театрів значну частку складають: «Жізель» у постановці К. Сергєєва (Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка, далі – Нацопера), В. Ковтуна (Київський муніципальний академічний театр опери і балету для дітей та юнацтва, далі – Дитячий музичний), М. Долгушина (Львів), Н. Федорової (Одеса) та ін.; «Баядерка» у постановці В. Ковтуна (Нацопера), «Коппелія» у постановці А. Шекери (Нацопера), П. Малхасянца (Львів); «Корсар» та «Раймонда» у постановці В. Яременка (Нацопера); «Пахіта» у постановці Ю. Васюченка (Одеса), «Дон Кіхот» у постановці В. Литвинова (Київ), Ю. Васюченка (Одеса); «Лускунчик» у постановці В. Литвинова (Нацопера), В. Ковтуна (Дитячий музичний), В. Троценка (Одеса), Г. Ісупова (Львів), «Лебедине озеро» В. Ковтуна (Дитячий музичний та Нацопера), А. Шекера (Нацопера) та ін.

Розмірковуючи над високим рівнем концентрації класичних балетів у репертуарі вітчизняних театрів, О. Петрик зазначає: «Часто через ті чи інші особливості вони є далекі від своїх першоджерел, від мистецької витонченості та художньо-естетичної досконалості. Сьогодні багато артистів балету, володіючи надскладною технікою класичного танцю і фізичною витривалістю, необхідною для точного виконання провідних партій, забувають про “душу” танцю... Важливо розуміти, що танець – це, насамперед мистецтво, а не набір технічних рухів без жодних душевних переживань, без розкриття індивідуальності та характеру героїв. Так втрачається образний зміст класичної хореографічної лексики, а інколи губиться і балетмейстерське прочитання» [5, с. 270]. Отже, однією з проблем, що нині гостро постала перед багатьма балетними колективами – дотримання академічних канонів у виконанні класичної спадщини, збереження балетмейстерської стилістики.

Помітною тенденцією межі ХХ та ХХІ ст. стало звернення до балетів «Російських сезонів», що нині складають частину репертуару вітчизняних балетних театрів («Петрушка» та «Весна священна» І. Стравінського на сцені Харківського академічного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка в постановці А. Рубіної; «Жар-птиця» І. Стравінського в постановці В. Литвинова, «Шахерезада» М. Римського-Корсакова та «Петрушка» І. Стравінського в постановці В. Яременка на сцені Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка; «Шахерезада» у постановці А. Ісупової на сцені Львівського національного академічного театру опери та балету ім. С. Крушельницької та ін.).

В останні два десятиліття відбулося поновлення балетів радянського періоду («Ромео та Джульєтта» в постановці В. Ковтуна, «Чіполіно» А. Хачатуряна в постановці Г. Майорова, «Спартак» А. Хачатуряна в постановці В. Литвинова на сцені Київського муніципального академічного театру опери і балету для дітей та юнацтва; «Панянка та Хуліган» Д. Шостаковича в постановці В. Лит-

винова (Нацопера); «Створення світу» в постановці М. Заславського (Львів) та ін.), зокрема, відновлення балетів національної тематики («Лілея» К. Даньке-вича в постановці Г. Ісупова (Львів) та В. Троценка (Одеса); «Лісова пісня» у постановці В. Литвинова (Нацопера)).

Частка оригінальних постановок у традиційній естетиці балетного театру на основі лексики класичного та неокласичного танцю, де абсолютно нове лібрето сусідить з авторською хореографією, поступово збільшується упродовж останніх двадцяти років («Фантастична симфонія» Г. Берліоза в постановці А. Шекери (Нацопера), «Вікінги» Є. Станковича в постановці В. Литвинова (Нацопера), «Пер Гюнт» Е. Грига в постановці В. Писарева (Донецьк), «Майська ніч» Є. Станковича в постановці А. Рубіної (Дитячий музичний), «Весілля Фігаро» В. Моцарта в постановці В. Яременка (Нацопера), «За двома зайцями» Ю. Шевченка у постановці В. Литвинова (Нацопера) та ін.). Активна балетмейстерська діяльність А. Рехвіашвілі, нині – художнього керівника балетної трупи Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка, сприяла збагаченню оригінального репертуару балетного театру країни. Нею створено лібрето та хореографія вистав «Віденський вальс», «Даніела», «Дама з камеліями», «Дафніс і Хлоя», «Снігова королева», «Ночі в садах Іспанії», «El Sombrego de Tres Picos» («Трикутний капелюх») та ін. За висловлюванням М. Курінної, «її вистави – оригінальні танцювальні полотна, де у розгорнутих композиціях та загострених драматургічних вузлах прослідковується прихильність до законів реалістичних балетів класичної спадщини, у винахідливій пластичній лексиці – тяжіння до новаторського експерименту» [4, с. 23].

В останні роки активізувалась співпраця вітчизняних композиторів з балетмейстерами по створенню оригінальних вистав, але вони складають лише незначну частку репертуару.

Однією з найактуальніших проблем останніх років для вітчизняного балетного театру залишається незначна частка сучасних балетів (за композицією, зокрема, танцювальною лексикою). Балетні експерименти в естетиці модерну та постмодерну з'являються, але нечасто: «Вигнання з раю» на музику «Болеро» М. Равеля в постановці О. Соколова у Дніпропетровському театрі опери та балету; «Картинки з виставки» М. Мусоргського, «Весна священна» І. Стравінського, «Перехрестя» М. Скорика в постановці Р. Поклітару на сцені Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка; «Лялька. Нова історія Коппелії» в постановці С. Кона у Київському муніципальному академічному театрі опери і балету для дітей та юнацтва та ін.). О. Касьянова, підтримуючи Ю. Станішевського [6, с. 408], зазначає: «Загалом, в українському балетному театрі спостерігається тенденція не протиставляти, а поєднувати традиції класичного академізму і досягнення

постмодерну» [2, с. 113]. Однак незначна кількість балетних вистав засобами сучасної хореографії, а також відсутність запрошених західних балетмейстерів, збіднюють не лише репертуарну палітру, а й виконавській діапазон артистів балету.

Нині хвиля національно-патріотичних настроїв в Україні, спричинена трагічними подіями на сході країни, торкнулася навіть затятих космополітів. З'явилося чимало мистецьких творів, присвячених цим подіям, у тому числі і у сфері хореографії (в основному, малі форми засобами сучасного танцю). Але навряд чи можна звинуватити творців балетних вистав в ігноруванні військових проблем, адже створення нових балетів у складній політичній та економічній ситуації є свідченням відданості країні, сприяє розвитку її духовності, демонструє впевненості у державній позиції та у майбутньому.

Однією з основних проблем репертуарного балетного театру вважаємо надзвичайно інтенсивний графік творчої роботи, коли одночасно необхідно підтримувати діючий репертуар (вистави більшості репертуарних балетних театрів країни йдуть переважно через день – кожен раз інша постановка) та створювати нові балети.

Сьогодні можна говорити про декілька періодів у репертуарній політиці театрів України доби незалежності кін. ХХ – поч. ХХІ ст., що корелюють із соціокультурними та мистецькими факторами. Після оформлення самостійної державності 1991 р. у вітчизняному балеті превалювали процеси стагнації, що проявилось в уповільненні балетмейстерської активності, занепаді виконавського рівня, збідненні репертуару.

На межі століть відбулася певна стабілізація та намітилися тенденції поступового прогресивного розвитку, чому сприяли глобалізаційні процеси, зокрема, швидкі темпи інформатизації, поява нової генерації балетмейстерів та танцівників.

Трагічні події останніх чотирьох років в Україні позначились не лише на репертуарі, де на хвилі національно-патріотичних настроїв збільшилась частка оригінальних творів вітчизняних композиторів та балетмейстерів, а й на системі оперно-балетних театрів країни в цілому (Донецький оперно-балетний театр на тимчасово окупованій території).

Наукова новизна статті полягає у запропонованій типології творів з репертуару балетного театру сучасної України та виявленні проблем його формування.

Висновки. Досить умовно репертуар балетних театрів України кін. ХХ – поч. ХХІ ст. можна розділити за групами: редакції балетів класичної спадщини в традиційній естетиці; інтерпретації балетів «Російських сезонів»; відновлення

балетів радянського періоду, зокрема, балетів національної тематики; оригінальні постановки в традиційній естетиці засобами класичного та неокласичного танцю; балетні експерименти в естетиці модерну та постмодерну.

Нині відчутні певні зрушення на шляху осучаснення вітчизняного балетного театру, що сприяє не лише інтеграції у світову хореографію, а й підвищує мистецький рівень вітчизняного балетного театру. Гострими залишаються проблеми: збагачення репертуару балетами, створеними засобами сучасної хореографії, також творами національної тематики; співпраця балетного театру із сучасними українськими композиторами; інтенсивний графік творчої роботи, коли одночасно необхідно підтримувати діючий репертуар та створювати нові вистави.

Список використаних джерел

1. Загайкевич М. Драматургія балету / М. Загайкевич. – Київ : Наук. думка, 1978. – 258 с.
2. Касьянова О. Прояви естетики постмодернізму в українському хореографічному театрі / О. Касьянова // Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. – 2011. – № 4 (13). – С. 110–116.
3. Коваленко Є. Балетне мистецтво Національної опери України 1991–2015 років: виконавські традиції, творчі постаті, вистави : дис... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.02 «Театральне мистецтво» / Є. Коваленко ; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Київ, 2017. – 221 с.
4. Куринная М. Эксперименты в рамках традиции / М. Куринная // Танец в Украине и мире. – 2015. – №2(10). – С. 22–23.
5. Петрик О. Балетний театр України у соціокультурній ситуації сьогодення / О. Петрик // Вісн. Львів. нац. ун-ту. Серія: Мистецтвознавство. – 2012. – Вип. 11. – С. 267–275.
6. Станішевський Ю. Балетний театр України: 225 років історії : монографія / Ю. Станішевський. – Київ : Муз. Україна, 2003. – 438 с.
7. Ущипівська О. Донецький театр опери та балету як територія невідчуженої комунікації / О. Ущипівська // Мистецтвознавчі зап. – Київ, 2014. – № 26. – С. 123–130.

References

1. Zahaikevych, M. (1978). *The dramaturgy of Ballet*. Kyiv: Naukova dumka.
2. Kasianova, O. (2011). Manifestations of the postmodernism aesthetics in the Ukrainian choreographic theater. *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii*

Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho [The journal of the National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky], no. 4 (13), pp. 110–116.

3. Kovalenko, Ye. (2017). *Ballet Art of the National Opera of Ukraine in 1991–2015: performing traditions, creative figures, plays*. D.Ed. Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology named after M.T. Rylsky, National Academy of Sciences of Ukraine.

4. Kurinnaya, M. (2015). Experiments within the tradition. *Tanets v Ukrayne y myre* [Dance in Ukraine and in the world], no. 2 (10), pp. 22–23.

5. Petryk, O. (2012). Ballet Theater of Ukraine in the social and cultural situation of the present. *Visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu. Serii: mystetstvoznavstvo* [Visnyk of Lviv National University. Series of art studies], no. 11, pp. 267–275.

6. Stanishevskiy, Yu. (2003). *Ballet Theater of Ukraine: 225 years of history*. Kyiv: Muzychna Ukraina.

7. Ushchapivska, O. (2014). Donetsk Opera and Ballet Theater as an area of inalienable communication. *Mystetstvoznavchi zapysky* [Art studies notes], no. 26, pp. 123–130.

© Підлицька А. М., 2017